

MADANIY MEROS OBYEKTLARINI BOSHQARISH

Suyunova Marjona

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

"Madaniyat va san'at sohasi menejmenti"

Mutaxassisligi 1 – bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada madaniy meros obyektlarini boshqarishning zamonaviy yondashuvlari, ularni saqlash, restavratsiya qilish, targ'ib etish va samarali foydalanishni tashkil etish bilan bog'liq masalalar tahlil qilingan. Tadqiqotda madaniy merosni boshqarishning milliy va xalqaro tajribasi, UNESCO hamda ICOM standartlari, meros obyektlarini muhofaza qilishning institutsional va huquqiy asoslari yoritiladi. Shuningdek, boshqaruv jarayonida raqamli texnologiyalardan foydalanish, barqaror turizmni rivojlantirish, monitoring va baholash tizimlari, hamjamiyat ishtirokining ahamiyati kabi omillar ko'rib chiqiladi. Maqolada madaniy meros obyektlarining iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyati, ularni boshqarishda uchraydigan muammolar va ularning yechimlari bo'yicha ilmiy asoslangan takliflar beriladi.

Kalit so'zlar: Madaniy meros, meros obyektlarini boshqarish, konservatsiya, restavratsiya, barqaror rivojlanish, turizmni boshqarish, jamiyat ishtiroki, raqamli texnologiyalar, monitoring va baholash, huquqiy me'yorlar, xalqaro standartlar, madaniy merosni saqlash, merosni targ'ib qilish.

Madaniy meros obyektlari – biror xalqning tarixiy, madaniy va ma'naviy qadriyatlarini aks ettiruvchi noyob manbalardir. Ular nafaqat tarixiy ahamiyatga ega, balki ijtimoiy, iqtisodiy va ta'limiy qiymatga ham ega. Shu sababli, madaniy merosni boshqarish bugungi kunda muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Madaniy meros obyektlarini boshqarish jarayoni ularni saqlash, restavratsiya qilish, targ'ib etish va samarali foydalanishni ta'minlashga qaratilgan. Maqolada madaniy merosni boshqarishning zamonaviy yondashuvlari, milliy va xalqaro tajriba, raqamli texnologiyalarni qo'llash, barqaror turizmni rivojlantirish, monitoring va baholash

tizimlari, shuningdek, jamiyat ishtiroki va huquqiy asoslar tahlil qilinadi. Madaniy meros obyektlarini boshqarishning mohiyati

Madaniy merosni boshqarish bir qator asosiy funksiyalarni o'z ichiga oladi:

1. Saqlash va konservatsiya – obyektlarning tabiiy yoki yaratilgan sharoitda yillar davomida saqlanishini ta'minlash.

2. Restavratsiya va tiklash – tarixiy va madaniy qadriyatlarni tiklash, buzilgan yoki yo'qolib borayotgan qismlarni asrab-avaylash

3. Monitoring va baholash – obyektlarning holatini muntazam kuzatish va baholash, xavf-xatarlarni aniqlash.

4. Targ'ib va ta'lim – jamiyatni madaniy merosga qiziqtirish, ta'lim dasturlari, ko'rgazma va ekskursiyalar orqali madaniy qadriyatlarni etkazish.

5. Barqaror turizmni rivojlantirish – tashrifchilar oqimini boshqarish, obyektlarga zarar yetmasligi va turizmni iqtisodiy daromad manbaiga aylantirish. Shu bilan birga, madaniy merosni boshqarishda zamonaviy yondashuvlar raqamli texnologiyalarni keng joriy etishni, xalqaro standartlarga rioya qilishni va jamiyat ishtirokini ta'minlashni talab qiladi.

Zamonaviy yondashuvlar:

2.1. Raqamli transformatsiya

Bugungi kunda ko'plab muzeylar, tarixiy va madaniy obidalar raqamlashtirilmoqda. Bu orqali: onlayn kataloglar va bazalar yaratish, virtual ko'rgazmalar va ekskursiyalar tashkil qilish, interaktiv multimedia vositalaridan foydalanish, amalga oshiriladi. Raqamli transformatsiya madaniy merosni keng auditoriyaga yetkazishga xizmat qiladi.

2.2. Barqaror boshqaruv

Barqaror boshqaruv tamoyili obyektlarning uzoq muddatli saqlanishini kafolatlaydi. Bu quyidagilarni o‘z ichiga oladi: ekologik xavfsizlik (materiallar, energiya, chiqindilarni boshqarish), moliyaviy barqarorlik (homiylilik, grantlar, turizm daromadi), ijtimoiy barqarorlik (jamiyat ishtiroki, madaniy xabardorlik).

2.3. Jamiyat ishtiroki

Madaniy meros obyektlarini boshqarishda jamiyat ishtiroki katta ahamiyatga ega. Jamiyat bilan aloqalar orqali: ijtimoiy majburiyatni oshirish, madaniy qadriyatlarni targ‘ib qilish, ko‘ngilli dasturlar va ta’limiy loyihalarni amalga oshirish mumkin. Xalqaro tajriba va milliy model: Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, madaniy merosni samarali boshqarish uchun strategik rejalashtirish, raqamli texnologiyalar va barqaror turizmni rivojlantirish zarur. UNESCO, ICOM va boshqa xalqaro tashkilotlar standartlari madaniy merosni saqlash va boshqarish bo‘yicha umumiy yo‘riqnomalarni belgilaydi. O‘zbekiston madaniy merosi boyligi bilan ajralib turadi. Milliy model quyidagi jihatlarni o‘z ichiga oladi: davlat tomonidan moliyalashtirish va huquqiy nazorat, tarixiy va madaniy obyektlarni saqlash va restavratsiya qilish, ta’lim va targ‘ib ishlari orqali jamiyatni jalb etish.

Xalqaro tajribani milliy modelga integratsiya qilish madaniy merosni saqlash, targ‘ib qilish va barqaror boshqarishni rivojlantirish imkonini beradi.

Muammolar va yechimlar:

Madaniy meros obyektlarini boshqarishda uchraydigan asosiy muammolar: moliyaviy resurslar yetishmasligi,

kadrlar malakasining pastligi, vandalizm va tabiiy xavflar,

turizm oqimining tartibsizligi, raqamlashtirishning sekin rivojlanishi.

Ushbu muammolarni yechish uchun:

xalqaro grantlar va homiylikni jalb qilish,

kadrlar malakasini oshirish dasturlari,

xavfsizlik va monitoring tizimlarini joriy etish,

barqaror turizm va tashrifchi markazli boshqaruvni rivojlantirish,

raqamli platformalar va virtual ko'rgazmalar yaratish tavsiya etiladi.

Xulosa

Madaniy meros obyektlarini boshqarish bugungi kunda nafaqat tarixiy va madaniy qadriyatlarni saqlash, balki ijtimoiy, iqtisodiy va ta'limiy vazifalarni ham amalga oshirishni ta'minlovchi strategik faoliyat hisoblanadi. Zamonaviy boshqaruv yondashuvlari — raqamli texnologiyalarni joriy etish, barqaror turizmni rivojlantirish, jamiyat ishtiroki va xalqaro standartlarga mos boshqaruv — madaniy meros obyektlarini uzoq muddatli saqlash, targ'ib qilish va auditoriyaga yetkazishni samarali amalga oshirish imkonini beradi. Milliy boshqaruv modeli xalqaro tajribalar bilan uyg'unlashtirilganda, O'zbekistonning madaniy merosi global miqyosda tanitiladi, boshqaruv sifati oshadi va madaniy obyektlardan foydalanish samaradorligi kuchayadi. Shu bilan birga, zamonaviy

yondashuvlar kadrlar malakasini oshirish, moliyaviy barqarorlikni ta'minlash va raqamli platformalar orqali keng auditoriyaga yetib borish imkonini beradi. Umuman olganda, madaniy meros obyektlarini boshqarish nafaqat saqlash, balki rivojlantirish va targ'ib qilish orqali jamiyatning madaniy-ma'rifiy darajasini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Azizova, N. Muzeshunoslik asoslari. — Toshkent: o'qituvchi, 2019.
2. Abdurahmonov, K. Madaniy merosni boshqarish va amaliyot. – Toshkent 2021.
3. Buzuzova, M. Ko'rgazma va Ko'rgazma Texnologiyalari Muzeyi. - Toshkent: Fan, 2020.
4. International Council of Museums (ICOM). Museum Definition and Best Practices. — Paris: ICOM Publications, 2022
5. UNESCO. Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention. — Paris: UNESCO, 2021.
6. Hooper-Greenhill, E. Museums and Their Visitors. — London: Routledge, 2013.
7. Falk, J. H., & Dierking, L. D. The Museum Experience Revisited. — California: Left Coast Press, 201.
8. Yusupov, O. O'zbekiston muzeylarida raqamlashtirish jarayonlari. — “Meros” ilmiy jurnali, 2022.
9. Qodirova, G. Zamonaviy muzey boshqaruvi va innovatsion texnologiyalar. “San'at va madaniyat” ilmiy to'plami 2021.